БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА ДЕСЕТ ГОДИНИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

©
Проф. д.ик.н. Росица Рангелова,
Проф. д-р Емил Панушев,
Проф. д-р Татяна Хубенова-Делисивкова,
Проф. д-р Искра Христова-Балканска,
Доц. д-р Даниела Бобева-Филипова,
Гл. ас. д-р Едуард Маринов,
Гл. ас. д-р Юлия Стефанова,
Д-р Иван Бянов,
Невена Бянова,
Яна Пальова,

автори, 2017 г.

Рецензенти: Проф. д.ик.н. Лилия Каракашева
Ст.н.с. д-р Симеон Дянков
Отговорен редактор: проф. д-р Емил Панушев

© FastPrintBooks, издател, 2017 г.
ISBN: 978-619-7312-71-3

4.3. Постигнати резултати в сравнение с новите страни членки 186
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
Външноикономически отношения
1. Външнотърговските отношения на България 196
1.1. Динамика на стокообмена 196
1.2. Стокова структура на търговията 202
2. **България и Споразуменията за преференциална търговия на ЕС** 207
3. **Външноикономическата ориентация на България** 213
ЗАКЛЮЧЕНИЕ 221

Гл. ас. д-р Едуард Маринов

2. БЪЛГАРИЯ И СПОРАЗУМЕНИЯТА ЗА ПРЕФЕРЕНЦИАЛНА ТЪРГОВИЯ НА ЕС

Съгласно международната практика споразуменията за преференциална търговия би трябвало да увеличат стокообмена между държавите, които ги сключват. Присъединявайки се към ЕС, България става част от неговата Обща търговска политика, както и страна по всичките му търговски договори и преговори, следователно може да се очаква, че търговията ни с държави, с които Съюзът има сключени споразумения за преференциална търговия, ще се увеличи. Във връзка с това се оценява динамиката на търговията на България с държави, с които ЕС има сключени такива споразумения, по-нататък е анализирано доколко страната осъществява ползи от участието си в Общата търговска политика на Съюза.

Степента, до която търговската либерализация, предвидена в различните споразумения за преференциална търговия, влияе върху двустранните търговски потоци със съответната държава, може да бъде оценена или чрез номиналното увеличение на стойността и обема на търговия, или чрез сравнение на този ръст с търговията на ЕС като цяло с тези страни. Тук са използвани и двата подхода. Изследваните споразумения са избрани според типа им (дълбочина на търговската либерализация) и според времето, когато са тяхното сключени (преди и след присъединяването ни). Извадката включва споразумението за създаване на Митнически съюз между ЕС и Турция (1995 г.), споразуменията за стабилизация и асоцииране с Македония (2004 г.) и Албания (2009 г.) и споразуменията за свободна търговия с Чили (2003 г.) и Южна Корея (2011 г.).

Турция традиционно заема едно от водещите места в българската търговия. Преди приемането ни в ЕС има подписано споразумение за насърчаване на двустранната търговия, а с членството в ЕС за България влиза в сила сключеното споразумение за създаване на митнически съюз между ЕС и Турция, което предвижда много по-висока степен на либерализация на търговията, елиминирайки на практика почти всички митнически и нетариф-

ни ограничения. Това би могло да спомогне за сериозно увеличаване на двустранните търговски потоци, което поради географската близост на България до Турция и трайните външноикономически връзки, би трябвало да ускори търговията между тях в по-голяма степен, отколкото между Турция и ЕС. Фактите обаче не потвърждават тези очаквания.

От 2007 до 2016 г. стойността на търговията на България с Турция нараства с 436 млн. евро (общо с 27%), достигайки 3,5 млрд. евро, като увеличението е почти изцяло в износа (фиг. 88), т.е. ръстът е доста по-малък от този при общите търговски потоци на страната. Делът на българската търговия с Турция остава постоянен за целия период по отношение както на вноса (11 – 14%), така и на износа, при който тя е водещата дестинация извън ЕС (23 – 25%). Единственото изключение е 2007 г., когато стойностите и по двата показателя са с 2 процентни пункта по-високи, след което отново влизат в рамките от предходните години. Нарастването на стойността на търговията с Турция за изследвания период – 40 млрд. евро (40%), е доста по-незначително от общото за ЕС, където през 2016 г. стойността достига 141 млрд. евро. Увеличението в Съюза също е по-голямо при износа (26 млрд. евро), но за разлика от България там се повишава и стойността на вноса (14 млрд. евро).

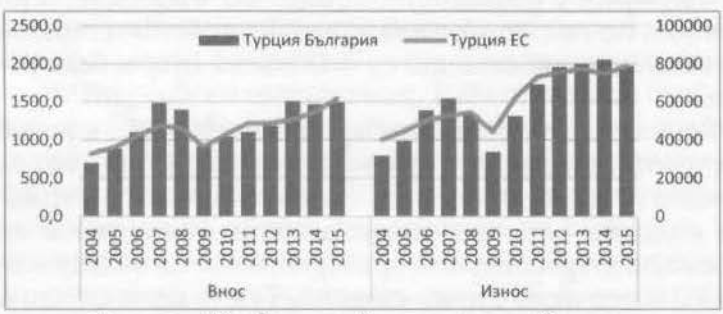

Фигура 88. Динамика на търговията на България и ЕС с Турция (млн. евро)

Споразуменията за стабилизация и асоцииране заемат специфично място в институционалната архитектура на Общата търговска политика на ЕС, тъй като с тях не само се създава зона за свободна търговия между него и съответната страна, но и се набелязват общи политически и икономически цели и се насърчава регионалното сътрудничество. Такива споразумения се сключват в контекста на бъдещото разширяване на Съюза и служат за основа при осъществяването на процеса на присъединяване. (Към момента са в сила подобни споразумения с Македония, Албания, Черна Гора, Босна и Херцеговина, Косово и Сърбия.)

Анализът на въздействието на споразуменията за стабилизация и асоцииране върху двустранните външнотърговски отношения на България е важен от гледна точка както на географската близост на тези държави, така и на потенциалните възмож-

ности за регионална търговия и сътрудничество при евентуалното им бъдещо членство в Единния пазар. Същевременно залагането на общи икономически и политически цели в споразуменията допринася за създаването на трайни търговски и икономически връзки между бизнеса, което ще позволи на българските фирми да заемат стабилни позиции на тези пазари.

В момента на приемането си в ЕС България става страна по влязлото в сила през 2004 г. Споразумение за стабилизация и асоцииране с Македония. През периода на членство общата стойност на търговията между двете държави нараства минимално – от 559 млн. евро през 2007 г. до 617 млн. евро през 2016 г. Вносът намалява – от 274 млн. до 259 млн. евро, като след 2010 г. остава на почти едно и също ниво, а износът се увеличава – от 285 млн. до 358 млн. евро, но след 2011 г. и при него започва да се отчита спад. При ЕС пък след 2009 г. е налице тенденция към постоянно повишение и на вноса, и на износа, като стойността на търговските потоци нараства общо с над 40% за периода след 2007 г. *Приведените данни показват, че България не успява да осъществи ползите от търговската либерализация, предвидена в Споразумението за стабилизация и асоцииране с Македония, и всъщност губи търговските си позиции за сметка на другите държави – членки на ЕС – по отношение както на вноса, така и на износа.*

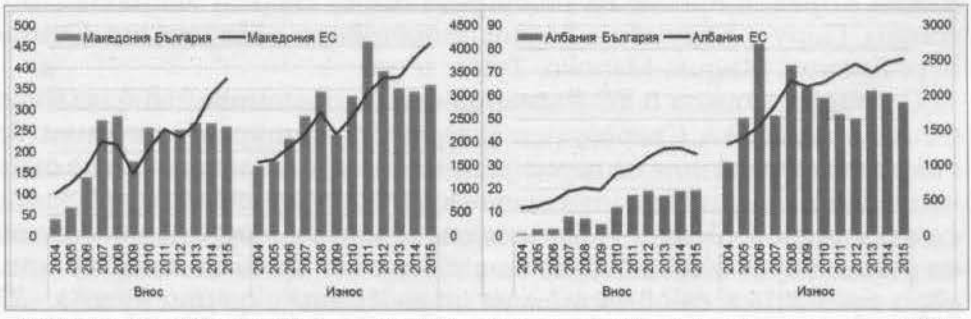

Фигура 89. Динамика на външната търговия на България и ЕС с Македония и Албания (млн. евро)

Интересно е да се проследи също как се променят търговските отношения с държава, при която Споразумението за стабилизация и асоцииране влиза в сила в рамките на периода на членството ни в ЕС, Такава страна е Албания, споразумението с която започва да действа от 2009 г. В двустранните ни отношения с Албания се наблюдава сериозно увеличение на българския внос – от 5 млн. евро през 2009 г. до близо 20 млн. през 2016 г., но и тук след 2011 г. той остава на почти едно и също (ниско) ниво. При износа се отчита намаление до 2012 г., рязко увеличение през 2013 г. и нов спад до края на периода, като през 2016 г. стойността му е 57 млн. евро. Общо за ЕС стойността на вноса също е по-ниска, отколкото на износа, но за разлика от България в Съюза и при

двата показателя е налице чувствително нарастване спрямо 2009 г. – с 80% при вноса и около 20% при износа. При износа обаче ръстът е много по-голям и през 2016 г. стойността му възлиза на 2,5 млрд. евро. **Следователно и при Албания, както и при Македония, България по-скоро не успява да оползотвори участието си в Общата търговска политика и да използва инструментите ѝ за стимулиране на двустранните търговски отношения, особено в сравнение с ЕС.**

Споразуменията за свободна търговия на ЕС предвиждат реципрочно либерализиране на търговията със съответните държави, както и определени облекчения в други области – инвестиции, услуги, обществени поръчки и т.н. Те могат да се разглеждат като възможност за страните членки да установяват и укрепват външнотърговските и икономическите си връзки с държави, имащи потенциал за реализиране на продукти с определени сравнителни предимства, които не могат да бъдат ефективно търгувани в рамките на Единния пазар на ЕС. Същевременно премахването на търговските бариери и облекчените условия за търговия позволяват да се диверсифицират и външнотърговските партньори извън Съюза, без да се налага съществено повишаване на разходите. Към момента ЕС е сключил такива споразумения с Мексико, Чили, Република Южна Африка и Република Южна Корея, в процес на ратификация са споразуменията с Виетнам, Перу и Колумбия, водят се преговори с Индонезия, Сингапур, Япония, Индия, Мароко, Тунис и др.

С приемането си в ЕС България става участник във влязлото в сила през 2003 г. Споразумение за свободна търговия с Чили. За съжаление в рамките на периода на членство страната ни не само че не повишава, но всъщност съществено намалява търговските си отношения с Чили. Показателен за това е например фактът, че докато през 2007 г. българският внос от Чили е близо 360 млн. евро, през 2016 г. стойността на търговията е почти нулева – 23 млн. евро (фиг. 83). По-сериозният проблем е, че *за разлика от тенденцията в ЕС България не успява да увеличи износа си за тази страна, което е същността на предоставените от Споразумението за свободна търговия потенциални възможности* – докато при ЕС е налице постоянно нарастване на експорта (близо 2 пъти след 2007 г., достигащ до 8,3 млрд. евро през 2016 г.), у нас той остава незначителен (едва 14 млн. евро през 2016 г.).

България не съумява да използва ефективно позицията си на член на ЕС при преговорите за сключване на нови търговски договорености в рамките на Общата търговска политика, за да защити националните си търговски интереси, и не се възползва от тяхното прилагане. Пример за такова съглашение е сключеното през 2011 г. Споразумение за свободна търговия с Република Южна Корея. От данните за стокообмена на България и ЕС с тази държава за периода преди и

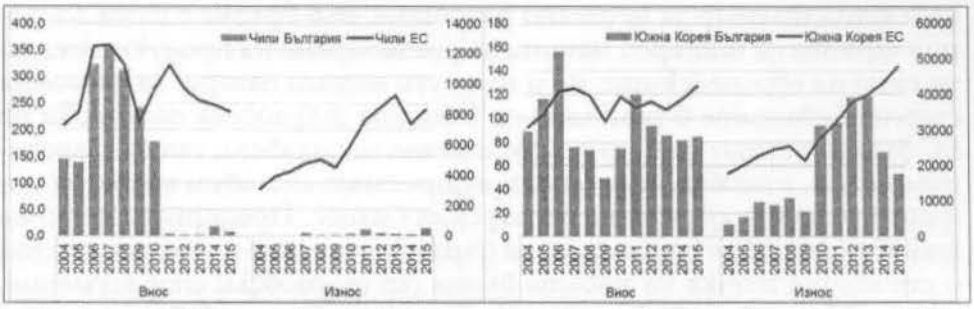

Фигура 90. Динамика на външната търговия на България и ЕС с Чили и Южна Корея (млн. евро)

след влизането в сила на Споразумението за свободна търговия ясно се вижда, че нашата страна не успява да осъществи заложените в него ползи от търговската либерализация. След 2011 г. търговията и особено износът на ЕС се увеличават постоянно и значително (респ. с 30 и 47% спрямо 2011 г., достигайки съответно 90 млрд. и 48 млрд. евро през 2016 г.), докато у нас те непрекъснато намаляват – вносът с 35 млн. евро, а износът почти двойно – с 45 млн. евро. Тези разнопосочни тенденции в търговските отношения (и особено в износа) при ЕС и България означават, че *страната ни не само не съумява да реализира ползите от търговската либерализация, но и всъщност губи търговските си позиции за сметка на другите държави – членки на ЕС.*

✷

България не реализира потенциала, който предоставят споразуменията в рамките на Общата търговска политика на ЕС. Не се наблюдават сериозни промени в динамиката на търговията – нито в резултат от участието на страната в групата на държавите, с които ЕС има сключени споразуменията за преференциална търговия, нито вследствие на сключените от ЕС нови споразумения след приемането ни за негов член. Като негативен може да бъде оценен и фактът, че при държавите, с които споразуменията за преференциална търговия са сключени преди присъединяването на България, тенденциите в търговските ни потоци с тези на ЕС са сходни, но при страните, с които такива споразумения са сключени в рамките на членството, изоставаме в ръста на търговията, характерен за ЕС, а в някои случаи дори отбелязваме спад, когато в Съюза има нарастване.

Една от алтернативите, която може да доведе до стабилизиране на добрите позиции във външнотърговския обмен, особено в условията на глобализиращи се пазари и засилена международна конкуренция, е увеличаването на износа и „отварянето" към нови пазари. Задълбочаването и разширяването на външнотърговските отношения могат да бъдат едновременно ключов фактор за откриване на различни перспективи пред българската икономи-

ка и катализатор за нейното развитие. Във връзка с това България трябва да потърси начини за реализиране на продукцията си не само на европейските, но и на други големи пазари. За да могат съществуващите в рамките на Общата търговска политика на ЕС възможности да бъдат максимално използвани от българските фирми, е необходимо да се предприемат активни мерки за информиране и подкрепа на българския бизнес, Предприемането на такива действия от страна на държавата е още по-наложително и от гледна точка на новата вълна от търговски споразумения, които ЕС договаря в момента – споразуменията за свободна търговия със страни – членки на АСЕАН, споразуменията за икономическо партньорство с държавите от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн, CETA, TTIP.

Като малка, силно отворена икономика, член на високоразвита интеграционна общност България не разполага с твърде много възможности за производството на големи обеми продукти, а оттам – и за постигането на икономии от мащаба в потенциалните конкурентни продукти.

За да се избегне маргинализирането на страната от външнотърговска гледна точка – търговия единствено с големия пазар на ЕС, със стоки и услуги с ниска добавена стойност, от които всъщност печелят големите производители в развитите държави членки, се налага да бъдат проведени внимателно подбрани мерки. С помощта на правилните аналитични инструменти трябва да се определят ограничен брой конкурентоспособни национални производства на завършени стоки и услуги с висока добавена стойност, които да се търгуват както вътре в общността, така и извън нея.

За да се пристъпи към осъществяването на такъв подход, трябва да е налице постоянна, консистентна и активна държавна политика – както вътрешна (за насърчаване на тези производства), така и търговска (за налагането на техните продукти на потенциалните чужди пазари). Заедно с това е необходимо и отговорно, ефективно и активно участие на самата интеграционна общност при създаването на търговската политика, защитаваща националните интереси.

Авторски колектив
БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
десет години в
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Рецензенти: Проф. д.ик.н. Лилия Каракашева
Ст.н.с. д-р Симеон Дянков

Отговорен редактор: проф. д-р Емил Панушев
Стилов редактор: Иван Дончев

Българска, първо издание

Издател: FastPrintBooks
Графичен дизайн (книжно тяло): Иван Дончев
Печат: FastPrintBooks, София
ISBN: 978-619-7312-71-3